

Sluijsmans, D. (2024). Leren van toetsen in 2034: een voorspelling met een dosis wensdenken. In M. Leenknecht, M. Köhlen, S. Kooij, E. Roskam-Pelgrim, & A. Potters (Red.). *Leren van toetsen in het hoger onderwijs* (pp. 154-160). Platform Leren van toetsen.

Colofon

Dit boek is een uitgave van Platform Leren van toetsen – 2024

www.lerenvantoetsen.nl

Redactie: Martijn Leenknecht, Martje Köhlen, Simone Kooij, Els Roskam-Pelgrim & Anne Potters

ISBN: 978-94-6506-093-4

Vormgeving: Het Bureau, Grafisch Lyceum Utrecht

Noa Meijer, Timo de Groot & Luca Vermeer

Druk: Ridderprint, www.ridderprint.nl

Delen, bewerken of voortbouwen op de teksten en materialen uit deze uitgave (het werk) is toegestaan onder de voorwaarden dat de makers van het originele werk worden vermeldt (correcte bronvermelding) en er wordt aangegeven of het werk is veranderd. Het is niet toegestaan de indruk te wekken dat de originele maker instemt met jouw gebruik van het werk of aanpassing ervan. Het werk mag niet worden gebruikt voor commerciële doeleinden. Als je het werk hebt veranderd of je erop voortbouwt, dan moet je het veranderde materiaal verspreiden onder dezelfde licentie.

Leren van toetsen in 2034

een voorspelling met een dosis wensdenken

Dominique Sluijsmans (Hogeschool Rotterdam)

Platform Leren van toetsen is 10 jaar geworden! Een ontzettend mooie en belangrijke mijlpaal. Sinds de start in 2013 heeft het platform volop geïnvesteerd in het delen van kennis over en voorbeelden van leergerichte toetsing. Door steeds een sterke verbinding te leggen tussen de dagelijkse onderwijspraktijk, het onderzoek over toetsing en manieren van professionalisering, hebben veel opleidingen concrete stappen voorwaarts kunnen zetten richting toetspraktijken die in dienst staan van het leerproces. Dankzij deze jubileumbundel krijgen we een prachtig beeld van deze positieve beweging. Dus hulde aan de initiatiefnemers en alle betrokkenen die hieraan hebben bijgedragen! Ter ere van dit jubileum is mij gevraagd een voorspelling te doen: Waar staan we in het hoger onderwijs in 2034 als het gaat om leren van toetsing? Een uitdagende vraag die ik graag oppak.

Een uitdagende vraag met een disclaimer vooraf

Voordat ik mij ideeën over deze vraag deel, is het goed nog te benadrukken dat iets voorspellen vanzelfsprekend moeilijk is, zeker als het gaat over de toekomst!. Ook kun je een voorspelling op verschillende manieren aanvliegen:

Voorspel ik vanuit een *angst* of *zorg*?

Voorspel ik vanuit *realiteitszin*?

Voorspel ik vanuit een *wens* of *droom*?

Ik heb gekozen voor een mix van deze drie perspectieven, met een nadruk op wat ik *wens*: Hoe kunnen we de goed ingezette weg vervolgen om toetsing volop te benutten als een kans voor het leren van alle studenten en het onderwijzen door docenten, maar daarbij ook goed blijven nadenken? Een disclaimer daarbij is dat ik meer geloof in een evolutie dan een revolutie in onderwijs en toetsing¹. Mijn voorspellingen zullen daarom voor de lezer misschien minder 'wild' zijn dan verwacht, maar hopelijk behulpzaam in het maken van keuzes richting 2034.

Welke ontwikkelingen in het hoger onderwijs zullen van invloed zijn?

Voordat ik overga tot die voorspellingen, deel ik enkele ontwikkelingen die impact zullen hebben op de wijze waarop we de leerfunctie van toetsing vormgeven de komende jaren. Ik zal –vanuit het besef hiermee niet volledig te zijn– er vijf noemen:

Het steeds meer opleiden en leren in hybride en flexibele omgevingen

Nog meer dan nu zullen studenten in 2034 een opleidingstraject volgen waarin leren op de opleiding, de werkplek en thuis met elkaar zijn verweven. Ook zal de behoefte aan flexibiliteit in een opleidingstraject steeds meer toenemen en zullen er vele wegen zijn naar een diploma. Zo tellt bijvoorbeeld de opleiding tot leraar in 2024 384 routes (!) die leiden tot een lesbevoegdheid, in 33 verschillende soorten^{III}. De behoefte aan flexibilisering komt tot uiting in de formulering van en het werken met zogenaamde leeruitkomsten en het mogelijk maken van leerwegonafhankelijke toetsing. Studenten krijgen hierbij meer regie over hoe zij willen studeren en hoe zij hun leeruitkomsten aantonen. Een interessante vraag is dan in hoeverre we in 2034 nog kunnen en mogen spreken over een opleiding en wie in de regiestoel van het leerplan zit.

Het toenemend belang van interprofessioneel opleiden

Naast hybride en flexibel leren zien we ook dat steeds meer hogescholen en universiteiten investeren in vormen van interprofessioneel opleiden^{IV}. Veel (maatschappelijke) vraagstukken in het werkveld kunnen niet meer monodisciplinair worden aangepakt, maar vragen om perspectieven vanuit verschillende expertises en professies. Je ziet dan ook dat initiële opleidingen studenten willen toerusten met interprofessionele vaardigheden. Een voorbeeld van interprofessioneel opleiden binnen een domein zijn de zorgopleidingen, waarbij studenten van onder andere fysiotherapie, logopedie en verpleegkunde leren samenwerken aan authentieke beroepstaken. Bij vraagstukken zoals bijvoorbeeld het verstevigen van sociale cohesie tussen ouderen en jongeren in woonwijken zien we samenwerkingen tussen opleidingen als sociaal werk, bouwkunde, zorg en onderwijs.

Het verstevigen van een feedbackcultuur

Leren is en blijft vooral een sociaal proces, waarbij studenten gebaat zijn bij een leer- en werkomgeving die als veilig en vertrouwd wordt ervaren (Winstone & Nash, 2023). Een dergelijke omgeving faciliteert het leren van elkaar, het elkaar ondersteunen in het leerproces en het elkaar brengen naar een hoge kwaliteit van denken, werken en gedrag. Een cultuur die voortdurend is gericht op (individueel) presteren past daar niet meer bij. We zien dat in toetsprogramma's steeds vaker zwaarwegende beoordelingen worden uitgesteld, er een variatie aan toetsvormen wordt ingezet, meer ruimte is voor erkenning van het leerproces en studenten worden gestimuleerd tot feedback vragen en gebruiken. Ook in opleidingsteams is te zien dat een cultuur van 'elke dag samen een beetje beter worden' steeds meer gemeengoed wordt.

De razendsnelle opkomst van generatieve AI

Ook in deze bijdrage kom ik er niet omheen: de invloed van generatieve AI in het onderwijs. Sinds de intrede ervan is er al zoveel over geschreven en geadviseerd dat ik mij als AI-noviet vooral afvraag wat de implicaties ervan zijn op de kwaliteit van het leren en onderwijzen. Specifiek voor toetsing zijn er nu vooral zorgen over de authenticiteit van bewijsmateriaal en de rol van beoordelaars. Hogescholen en universiteiten zoeken naarstig naar passend beleid. En hoewel de inzet van AI in het onderwijs onvermijdelijk is en van waarde kan zijn, blijft het goed nadenken over hoe AI een goede plek krijgt in het opleiden.

De behoefte van onze studenten

Een laatste, maar zeker geen onbelangrijke ontwikkeling, betreft de veranderingen in de wereld waarin huidige studenten leven, werken en studeren en hoe deze wereld hun denken en gedrag beïnvloedt. Veel studenten willen of moeten naast hun studie werken om alles te kunnen betalen. Dit kan leiden tot de-prioritering van de studie en strategische studiekeuzes. Zeker na de pandemie is merkbaar dat studenten minder aanwezig zijn in de colleges (zowel fysiek als mentaal) en vaak zoekende zijn in hun studiekeuze. Er is bij veel opleidingen hierdoor hoge uitval en sprake van switchen naar een andere opleiding. Als het gaat om toetsing zijn er al langere tijd zorgen over stress en prestatiedruk bij studenten in het hoger onderwijs. Bijna alle studenten ervaren stress (97%) en ruim de helft heeft ook last van prestatiedruk (54%)^v. Ook deze bevindingen kunnen niet worden genegeerd in het denken over een gezonde leer- en toetsomgeving.

Leren van toetsen in 2034...

Vanuit de vijf geschetste ontwikkelingen in het hoger onderwijs zal ik een voorspelling doen welke plek leren van toetsing heeft in 2034. Ik zal dat doen vanuit drie perspectieven: die van de student, de docent en het opleidingsteam.

Vanuit het perspectief van de student

In 2034 ervaart de student in het hoger onderwijs dat toetsing in de opleiding wordt ingezet om houvast, energie en vertrouwen te krijgen in een zinvolle vervolgstap. De nadruk ligt hierbij op het versterken van de zelfregulatie en het collectief leren. Zo start bijvoorbeeld elk opleidingsprogramma met een doordacht 'landingsprogramma', waarin studenten in een vaste peergroep vanuit een inspirerende inhoud de eerste ervaringen opdoen met de kracht van (zelf)toetsing, met het leren een feedbackvraag te stellen^{vi} en instructie krijgen in hoe leren werkt en wat effectieve studeerstrategieën zijn. Hoewel studenten vrij snel aan de slag gaan in de beroepspraktijk en er veel ruimte is voor zelfstudie, worden er nog steeds vaste en regelmatige contactmomenten georganiseerd in groepsverband. Tijdens deze momenten krijgen studenten les van experts, zullen studenten hard aan het denken worden gezet en produceren zij werk als basis voor feedbackgesprekken. Generatieve AI wordt vooral ingezet als versterker van het leerproces (Hodges & Kirschner, 2024). Gepersonaliseerde tutor-apps stellen studenten bijvoorbeeld door AI gegenereerde toetsvragen^{vii} over de stof als een vorm van actief terughalen; een krachtige en effectieve

studeerstrategie (Roediger & Karpicke, 2006). Een ander voorbeeld is het veelvuldig gebruiken van chat-bots, waarin docenten en studenten samenwerken op een contextuele (betekenisvolle), constructieve (actieve) en collaboratieve manier aan de hand van realistische vignetten uit de beroepspraktijk^{viii}.

Studenten zullen in 2034 nog steeds een duidelijk toetsprogramma hebben dat bijdraagt aan valide diplomabeslissingen, maar deze bestaat vooral uit enkele meesterproeven waar integratie van kennis en vaardigheden op een ceremoniële wijze wordt gepresenteerd aan de buitenwereld. De toetsing in de weg daar naar toe is uitsluitend didactisch en diagnostisch van aard, maar zal wel veel regie en verantwoordelijkheid van de student vragen. Een student werkt met een hoge mate van zelfsturing aan een *ontwikkelingsportfolio* dat ten dienste staat van het leerproces en niet zonder toestemming van de student wordt gedeeld met de buitenwereld, en een beoordelingsportfolio, dat wordt gebruikt voor het komen tot een diplomabeslissing. Zowel het ontwikkelings- als *beoordelingsportfolio* reist met de student mee en vormt de basis voor ook het leerproces ná het diploma.

In 2034 zal leren van toetsen een collectieve verantwoordelijkheid zijn. Hiermee bedoel ik dat het niet meer zozeer om de vraag zal gaan: “Wat heb IK nodig?”, maar vooral dat de vraag hoe je elkaar kunt helpen beter te worden centraal staat: “Wat hebben WIJ nodig?” Een collectieve benadering in toetsing past bij de maatschappij 2034 waarin het leren verantwoordelijkheid nemen voor en naar elkaar weer belangrijker is geworden in vergelijking met 2024.

Vanuit het perspectief van de docent

Docenten hebben in 2034 nog steeds een cruciale rol in het faciliteren van toetsing als kans voor leren. Het leren begrijpen van en oefenen met de belangrijkste principes van toetsing in dienst van leren is goed verankerd in het professionaliseringsbeleid. De BKE en SKE die in 2024 nog volop bestond is drastisch herontworpen en vertrekt vanuit een integrale visie op curriculum en toetsing (Sluijsmans, 2023). In dit nieuwe programma genaamd Leer- en Curriculumdienende Toetsing (LCT) worden docenten gestimuleerd met collega-docenten vanuit de curriculumdoelen na te denken over hoe hun ontwerp van toetsing bijdraagt aan het succesvol behalen van deze doelen door alle studenten. De tien op onderzoek gebaseerde uitvoeringsprincipes van formatief handelen (zie Kneyber et al., 2022) die volledig in het teken staan van het leren van toetsing tijdens en tussen lessen, zijn in 2034 voor docenten in het hoger onderwijs de basis voor het ontwerp van toetsing. In de praktijk zien we dan ook terug dat docenten voortdurend nieuwsgierig zijn naar studenten (wat wil ik nu van mijn studenten weten en waarom?) en heel bewust nadenken wanneer en hoe zij studenten hun denkproces zichtbaar willen laten maken. Docenten hebben dankzij hun kennis over leren van toetsing veel vrijheid om zelf te bepalen hoe zij in hun specifieke context het leren van toetsen vormgeven. Waar dat past, zetten zij passende vormen van onderwijstechnologie in. Niet alleen om tijd te besparen, maar omdat het studenten verder helpt.

In 2034 werken docenten –in tegenstelling tot 2024– nauwelijks nog met beoordelingsformulieren, rubrics en cijfers. Uitgangspunt is dat er samen met studenten en werkveld vooral dialoog plaatsvindt over kwaliteit van werk en gedrag vanuit de doelen en bedoeling van een opleiding. Ook werken docenten in 2034 nog intensiever samen met werkplekbegeleiders in het vormgeven van feedbackprocessen vanuit een gedeelde visie over de beoogde kwalificaties. Er is dan ook aandacht voor interprofessionele feedbackprocessen, waarbij docenten en werkplekbegeleiders met studenten gezamenlijk casuïstiek uitdiepen vanuit verschillende perspectieven.

Vanuit het perspectief van het opleidingsteam

Leren van toetsing wordt in 2034 op opleidingsniveau benaderd als een vorm van onderzoek naar het leerproces^x, waarvan de uitkomst –zoals bij ieder ander onderzoek– nog niet vaststaat. Structurele implementatie van deze visie op toetsing die ten dienste staat van het leerproces is geen individuele, maar collectieve investering en zal in 2034 nog volop in beweging zijn. In 2034 zien we wel dat opleidingsteams (en hier hoort ook het werkveld bij) steeds beter begrijpen wat leren van toetsing betekent. Ze zijn losgekomen van fragmentarische plannen en onvoorbereide implementatie, maar werken in nauwe verbinding met werkveld en studenten aan een cultuur van werken en leren die voorspelbaar en consistent is.

Omdat de toetsing wordt georganiseerd vanuit een curriculum- en leerperspectief, is er geen sprake meer van een separaat toetsbeleid. Ook is er geen toetscommissie meer. Omdat de principes van een lerende cultuur –ook wel professionele, lerende of kwaliteitscultuur genoemd– inmiddels zijn omarmd, is er ook een kwaliteitsbeleid en een rol voor de examencommissie die bij die cultuur past. Dit betekent dat het opleidingsteam een eigen structuur van formatief handelen heeft ingericht, waarin steeds aannames over de kwaliteit van toetsing worden onderzocht op basis van gericht verzamelde informatie. Ook organiseren teams op passende momenten een extern feedbackproces met collega-opleidingen en deskundigen waarin zij waarderend vanuit gedeelde kwaliteitstandaarden onderzoeken in hoeverre het leren van toetsen in lijn is met doelen en verwachte resultaten en effecten voor de ontwikkeling van studenten.

Wat gaan de geschetste voorspellingen van ons vragen?

In het voorgaande heb ik enkele ‘gedroomde’ vooruitzichten gedeeld voor leer- en curriculumdiende toetsing in 2034. Daar komen is echter nog best spannend. Zo zullen betrokkenen in het onderwijs voortdurend moeten blijven balanceren tussen enerzijds het borgen van stabiliteit en rust voor leren, en anderzijds het inspringen op actuele vraagstukken en ontwikkelingen in de buitenwereld. Dat heeft ook implicaties voor de toetsing.

Toenemende flexibilisering en aandacht voor gepersonaliseerd leren kan ook impact hebben op de zogenaamde *collective student efficacy*^x. Ook in 2034 is het van belang voldoende ruimte en verantwoordelijkheid voor het leren als collectief te waarborgen, zoals het helpen van elkaar in het toewerken naar een gemeenschappelijk curriculumdoel.

Ook zal het zoeken zijn naar een goede balans tussen het behouden van de kwaliteitscriteria als authenticiteit en zelfstandigheid in een wereld waar we steeds meer worden 'ontzorgd' in het zelf moeten nadenken en produceren van werk. Zeker met de opkomst van generatieve AI is het maar de vraag of wat we nog belangrijk vinden dat een student echt zelfstandig weet te realiseren (i.e., authentiek is) als resultaat van hard nadenken en werken, en waar we accepteren dat dat niet meer zo is.

Tot slot vraagt de steeds verdere instrumentatie en commercie in onderwijs en toetsing met – al dan niet digitale – tools alertheid. Hoewel deze tools al snel als praktisch en snel inzetbaar worden gezien, is het gevaar dat het nadenken over het *waarom* van deze tools voor het leerproces van de student naar de achtergrond verdwijnt. Vorm volgt functie, niet andersom.

De kracht van minder en beter in een leer- en werkomgeving die vertraging en rust verdraagt

Op basis van mijn voorspellingen met een dosis wensdenken hoop ik dat we vooral het *goede beter doen* en niet te snel een vernieuwing invoeren die aanvankelijk intuïtief goed voelt. Als het gaat om leren van toetsen zegt Dylan Wiliam het heel treffend: "We're always looking for the next big thing, when we should be doing the last big thing properly, which is formative assessment."

Ik heb mijn voorspellingen voor 2034 vooral gebaseerd op wat we weten over de basisprincipes van leren, goed onderwijzen en curriculumontwikkelingen, waarbij ik durf te stellen dat deze principes ook nog zullen gelden over tien jaar. Mijn hoop is dan ook dat opleidingsteams vanuit deze kennis doordachte keuzes blijven maken, ook al voelen deze keuzes tegen-intuïtief.

Ter afsluiting nog een persoonlijke wens die misschien wat haaks staat op het snelle toekomst-trend-denken: ik hoop van harte dat we in 2034 weer meer durven te vertragen en stil te staan dan we in 2024 deden. Dat opleidingen minder onder (politieke) druk staan om ontwikkelingen die ik bij de start van deze bijdrage schetste snel in te voeren. We weten uit het verleden dat dit niet altijd de meest verstandige weg is om te bewandelen. Mijn overtuiging dat Platform Leren van toetsen deze rust- en uitwisselingsplaatsen de komende tien jaar ook nog steeds weet te creëren, geeft vertrouwen. Ik wens alle collega's daar alle succes en vooral plezier bij!

Bronnen

- Hodges, C. B., & Kirschner, P. A. (2024). Innovation of instructional design and assessment in the age of generative Artificial Intelligence. *TechTrends*, 68, 195-199. <https://doi.org/10.1007/s11528-023-00926-x>
- Kneyber, R., Sluijsmans, D. M. A., Devid, V., & Wilde-López, B. (2022). *Formatief handelen: van instrument naar ontwerp*. Phronese.
- Roediger, H. L. III, & Karpicke, J. D. (2006). Test-enhanced learning: Taking memory tests improves long-term retention. *Psychological Science*, 17(3), 249–255.
- Sluijsmans, D. M. A. (2023, 23 oktober). Toets gerust, maar wel curriculumbewust. *Toetsrevolutie*. <https://toetsrevolutie.nl/toets-gerust-maar-wel-curriculumbewust/>
- Wiliam, D. (2023). Curriculum, pedagogy, and assessment; in that order. In N. Csogor & B. Watkin (Eds.), *Sixth form matters. A collection of essays & case studies* (pp.14-16). Sic Form College Associations.
- Winstone, N. E., & Nash, R. A. (2023). Toward a cohesive psychological science of effective feedback. *Educational Psychologist*, 58(3), 111-129. <https://doi.org/10.1080/00461520.2023.2224444>

Voetnoten

-
- ⁱ Gebaseerd op citaat van Niels Bohr: “Prediction is very difficult, especially if it’s about the future.”
- ⁱⁱ De achtergrond van deze opvatting is hier te lezen: <https://toetsrevolutie.nl/de-toetsrevolutie-ongemakkelijk-maar-meer-dan-ooit-hard-nodig/>
- ⁱⁱⁱ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/03/31/routes-naar-het-leraarschap>
- ^{iv} Varianten hierop zijn vakoverstijgend, interdisciplinair, multidisciplinair of opgabegericht onderwijs, waarbij ik voor nu de verschillen en overeenkomsten tussen deze varianten buiten beschouwing laat.
- ^v <https://www.trimbos.nl/wp-content/uploads/2022/07/AF1955-Monitor-Studenten-Deelrapport-1-Mentale-gezondheid.pdf>
- ^{vi} Wat Renske de Kleijn hier vertelt over het stellen van feedbackvragen is in 2034 verankerd in het curriculum van opleidingen: <https://www.youtube.com/watch?v=Qw36Jlb2IHM>
- ^{vii} Zie bijvoorbeeld deze studie <https://arxiv.org/abs/2309.13060>
- ^{viii} Zie bijvoorbeeld <https://hpe-bot.com/>
- ^{ix} Zie <https://toetsrevolutie.nl/toetsing-als-onderzoek-naar-het-leerproces/>
- ^x <https://pedrodebruyckere.blog/2021/09/17/de-kracht-van-het-collectief-geloof-collective-student-efficacy/>